

A N A D O L U
B E L B A Ş I K Ü L T Ü R Ü H A K K I N D A K I S A B İ R
E L E Ş T İ R M E

Prof. Dr. İ. KILIÇ KÖKTEN

Doç. Dr. Enver Y. Bostancı'nın: Belleten, cilt XXVI, sayı 102 de (Nisan 1962) yayınlanan «*Belbaşı Kaya Sığınağında Bulunan Üst Paleolitik ve Mesolitik Endüstri —Belbaşı Kültürü—*» başlıklı yazısını okudum.

Yazar, evvelce belirttiğimiz gibi 1), bu yazısında da toptan Prehistorya üzerinde durmakta ve Antalya bölgesinin belirli Tarihöncesi kültürlerinden (Alt, Orta, Üst Paleolitik-Mezolitik ve Neolitik) bir kısmına yeni vesikalar katmağa çalışmaktadır. Burada, yazarın çeşitli bilim dallarında gösterdiği uzmanlık çabasını belirtmek yerinde olur.

Antalya Prehistoryasını ilgilendiren ilk yazısı, araştırma ve yayınlarına tekaddüm eden çalışmalar ve yazılar birer birer gözden geçirilecek ve karşılaştırmalar yapılacak olursa yazarın bu yoldaki tutumu kolayca anlaşılacaktır. Bu yazımızda yalnız, yukarıda adı geçen yazıyı değerlendirmekle yetineceğiz. "Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler" adlı yazımızla 2) eleştirme işlerine yeni başlamadığımızı bu arada belirtelim.

Belbaşı Kültürü yazısının Türkçe kısmı 19, İngilizcesi 18, bibliyografya, tablo ve açıklamaları da 9 sahifeyi bulmaktadır. Makaleye, ayrıca XIV tane levha eklenmiştir. Tablolar dahil, yapraklar elle tutulup toptan bir dolun yoklaması yapılacak olursa kalınlığın Belleten'in yarısına yaklaştığı görülür. Yazının Belleten'deki yeri ve kalınlığı üzerinde duracak değiliz. Bizi daha ziyade düzen, bilgi ve görüşler; getirmiş olduğu yenilikler ilgilendirmektedir.

Eleştirmelerimize başlıktan, başlayalım: Başlık aslında görüldüğü gibi Türkçe ve büyük kitap harfleriyle yazılmış, "Mesolitik" kelimesindeki S harfi düzeltilmemiştir. Gözden kaçmış olacak, üzerinde durmağa değmez.

Paragraf 1 de Belbaşı Kayasığınının Beldibinden takriben 5 km. kuzeyde olduğu ve 300 metre yükseklikte bulunduğu kaydediliyor. Bu yükseklik hangi noktadan hesaplanmış anlaşılmıyor. 5 km. kuzeyde oluşla, 300 metre yüksekliği kaynaştırmak kolay değil. "Ormanlarla kaplı bir vadi" ifadesi de dilimize ayrıksın gelmektedir.

Paragraf II de "Belbaşı eski Lycia'ya açılan yüksek dar bir geçittir" deniliyor. Belbaşı bir defa mevki isminden alınmışa benziyor. Sığınağın gerçekten bir adı olması gerekir. Asıl mesele, Antalya körfezinde sayılan ve denize yakın bulunan bir mevkiin Pamfilya (Pamphylia) sınırlarından çıkarılıp, Pisidia'nın güney kısımları da dururken, Lycia'da gösterilmiş olmasına akıl ermiyor. Bize göre bu mevkiin yahut kayasığınının Pamfilya sınırları içinde bulunması lâzım, belki yanılıyorz.. Burada, asıl maksat Pamfilya sınırları içinde Prehistorya araştırmaları yapılmadığına inandırmak ise lüzumsuz bir sıyrılış...

İkinci paragrafın sonlarında yer almış bulunan "Ağzı denize karşıdır ve, ağzı güneye açılır" cümlesinden de bir şey anlaşılıyor. Eğer, kayasığınının ağzı kısımları denize bakıyorsa yönü doğudur. Denizden uzakta olsa bile yön değişikliği olmaması gerekirdi.

I numaralı çıkma yazısında bir teşekkür faslı var. Yerinde bir hareket. Yalnız, "dolayı" kelimesinin yersiz tekrarı herhalde teşekkür borcunu kuvvetlendiriyor. 2 numaralı dip yazıda, kayasığınının ağır yağmurlardan meydana geldiği kayıtlı; oluşta tek, doğal bir olayın ele alınmasını ilk defa görmekteyiz. Bunu da bir tarafa bırakalım, yalnız, bu yazıdaki "ağır yağmur" deyimine alışmak zor. Şiddetli yağmur denilseydi daha uygun olmaz mıydı?...

Aynı yazıda Beldibi kayasığınınına Tirennien denizinin etkisi olmuş, 30 metre yükseklikteki sekiler buralarda aynı denize aitmiş ve onu izlerlermiş. Elde tek bir fosil bulunmadan kıyı şekillerimiz hakkında bu kadar kesin kararların kanıtları ne olabilir, merak ediyoruz doğrusu!... Kıyı şekillerini, yüksekliklerini tekli doğal bir etkiye bağlamak bilmem doğru olur mu? Okumaya devam ediyoruz (sahife 234). Burada, "Belbaşı Kayasığınınığı Stratigrafisi" şeklinde meraklı bir kısım başlıyor. Gerçekten örnek ve yerinde bir başlık. 380 X 240 m. çapında bir sondaj yerinde (Metinde bu yer alan olarak gösterilmiştir.) 1.60 metre kadar-derinliğe inilmiş. kesitin üst seviyesinde modern, Eski Yunan ve Roma devrine ait çanak çömlek kırıkları toplanmış. Kırıklarla, şekilsiz parçalarla, resim, profil koymadan üç devrin varlığını açıklamak, gene şekil ve vesika göstermeden bir Neolitik seviyesinden bahsetmek büyük bir cesaret. Bakalım mütehassıslar buna ne der. Metin içinde zikredilmesi gereken bazı cümlelerin çıkmalara aktarılması herhalde yeni yazı tekniğinde bilimsel bir örnek olsa gerek...

Sahife 235'te, aletlerin, seviye dağılışlarına göre sondaj çukurundaki stratigrafisi üç bölümde incelenmektedir. Her an değişebilen ve sileks yapısına bağlı bulunan ana formları yapı, yoğunluk, kat yatımı ve akımına, gerekli yöntemlere dayanmadan sıralamak şaşırtıcı olabilir.

Prehistoryada "küçük çekirdek yumrular" bir deyim olamaz. Yumru kullanmaya, yonga çıkarmağa elverişli taşlardır. Bunlarda ekseriya ham yüz ve patin hâkimdir yumrudan çekirdek olur ama, çekirdek yumru olamaz O, yontulmuş bir taş alettir ve formuna bakılarak adlandırılır.

Üst seviyedeki Neolitik parçalar altında görülmüş olan çakmak taşlarının neyi işaret ettiği açıklanmıyor. Bu durum ayrı bir seviye midir? Üzerinde durulmuyor. İkinci kısımda seramik görülmemiş. "Yuvarlak dik kazıyıcılar" denilen aletler, hangi tipler arasındadır. Bilimsel bir tarifte bunların gerçek iki ana formlardan birisine uygulanması beklenirdi. İkinci seviye sonunda (s. 236) Belbaşı ve Beldibin'deki yanık insan iskelet kalıntılarının yamyamlıkla (Cannibalisme) ilgili bulunduğu düşünülüyor. Tahmindir; kesin ve emin delillerini bekliyelim.

Sahife 237 de "Microburin'lerin bulunması her ne kadar Mezolitik bir özellik veriyorsa da, diğer aletler üst Paleolitik karakterdedir" demek ve sonra 9 numaralı çıkmadaki Bordes ve Leakey'in birbirini tutmıyan görüşlerini şaşmaz

bir kural olarak ele alıp minikalemleri (Microburin) Mezolitik'e bağlamak arasındaki ayrılık ve uyarlığı kaynaştırmak çok zordur. Önümüzde Beldibi ve Belbaşı' na yakın, onlardan daha önce (1946) araştırılmış dört büyük buluntu yerimiz (Domuzburnu, Karain, Öküzini, Çarkini-Antalya) dururken ve bunların gösterilmiş, ayrıca yayınlanmış endüstrileri elimizde iken müspet ve menfi bir karşılaştırma yapılmaması, uzak yabancı buluntuların daha öne alınmış olması dikkati çeken davranışlar arasındadır. 1 metre 60 santimetrelilik zayıf, anlaşılması güç bir stratigrafiden, şimdiye kadar tarif edilmiş Anadolu'nun Taş Devirleri kültürlerinden farklı sonuçlar "aramak ve metnin başında görüldüğü gibi Belbaşı kültürünü yeni keşifler halinde takdime çalışmak gereksiz bir direnişten başka ne olabilir?..

Çekirdek bolluğunun neye kılavuzluk ettiği üzerinde hiç durulmuyor. Yalnız çekirdek kazıyıcılar demek eksiklik sayılır. Burasının yerleşmeden ziyade Geç Üst Paleolitik insanların bir atölyesi, geçici yazılık bir barınağı olması düşünülmüyor. Geçen sene araştırdığım Deliktaş ve Macar kayasığınaklarının (Antalya) durumları bu olasıyı desteklemektedirler.

237 nci sahife sonuna ve 238 inci sahifenin de baş tarafına düşen bir yazı da "Gravürler yalnız kayalar üzerine yapılmış değil aynı zamanda Beldibinde çakıl taşlarına çizilen resimlerde vardır" deniliyor. Sanatta gravür ayrı bir tekniktir. Duvar ve çakıllar üzerindeki resim ve şekillerin çoğu boyalı olunca, teknik deyimde uyarlık görülmemektedir. Bu mıntakada çeşitli kültür tabakaları içinde oksitlemiş, paslanmış kalsit damarlı çakıllara ara sıra rastlanır. Bu vesikalar elle yoklanıp bakılmadıkça üzerinde durmak yersiz olur. Sonra aynı bölgede Taş Devirleriyle ilgili sanat eserlerinin daha erken devirlere, meselâ, Üst Paleolitik'e ait olanlarını Karain'de ve Öküzin'inde tabakalar içinde ve duvarlar üzerinde tesbit etmiş ve bunlardan bir kısmını yayınlamıştık 3).

238 inci sahifede "Aletlerin tarifi ve sınıflanması" başlığı altında endüstrinin tanımlaması ve düzenlenmesi yapılmaktadır. Bu kısmın ilk cümlesi çekirdek ve çekirdek kazıyıcılardır (Levha XII, XIII, XIV). Diğer aletlere nazaran en fazla bulunanları çekirdek ve çekirdekten yapılmış çeşitli kazıyıcılardır" cümlesinin kuruluş ve anlamı üzerinde duramayacağız. Yukarıda yapılan açıklama ile yetineceğiz.

Levhaları inceledik ve resimler arasında çekirdek kazıyıcıların çoğunlukta olmadığı anlaşılmıştır. İkinci cümlede "en üst seviyeden, en alt seviyeye kadar bu aletler birbirine çok benziyorlar" denilmektedir. Bu neyin üst ve neyin alt seviyesi olduğu açık değil. Eğer resimlerle ilgili ise, belirtildiği gibi aletlerde benzerlik görülüyor. "Çekirdeklerin büyük bir kısmı şekilsizdir. Piramit şekillerde olan çekirdekler ekseriyeti teşkil eder" cümlesine gelince: Bu da diğer cümlelerde olduğu gibi insanı düşündürmektedir. Çoğunluk piramitlerde olunca ortada şekilsiz alet serisi kalmaz kanısındayız.

Levha III, şekil 6, B 3'un bec-de flut tipi bürenle hiçbir ilgisi yoktur. Bu tip aletleri meydana getiren yüzeylerin açılı çatışmaları gerekir. Şekil basit bir uca benzemektedir. Sahife 239, paragraf 2 sonlarında "Dört burun kazıyıcı"

tâbiri dikkati çekmektedir (Levha XIV, şekil 1,12 A, 3 II, A, 4, 3 B). Bu deyim "Grattoir Çaréné museau"dan gelmez. Tek taraflı çıkma kazıyıcılara müsaade edilirse de iki, üç, dört ve daha çok çıkıntılı kazıyıcılara bu isim uygun görülmez. Obruklar yahut çontuklar hesap edilerek bu tip aletlere, bu iki özel nokta ele alınarak "çıkmalı obruk kazıyıcılar" adı verilmiştir. Bu deyim teknik ve tipolojiye uymaktadır. Bu formları boğumlu obruk kazıyıcılarla (Lame étranglée) yahut çontuk kazıyıcılarla (Râcloir encoche) karıştırmamalıdır. Levha XIV, 1, 12 A ve 2, 1 B şekli dört burunlu kazıyıcı şeklinde değil, bunları çıkmalı obruk kazıyıcılar olarak isimlendirmek yerinde olur. Aksi taktirde dört kulaklı kazıyıcı tipler de ortaya çıkabilir.

İkinci kısım olarak gösterilen seviyenin Geç Üst Paleolitik'e (Mezolitik) ait olduğu kaydediliyor. Ondan sonra III. en alt kısmında saplı uçları Aterien tiplerine benzetilerek, bir devirle bağlantı yapmadan Beldibi Mezolitiğinin daha eski bir zamana ait olduğuna da işaret edilmektedir (s. 248). Karain'de (Antalya) Orta ve Üst Paleolitik tesbit edildiği için pek zengin bir mağara imiş deniliyor. Eğer bu mağara Antalya'da 1946'dan buyana içinde çalıştığım Karain ise; orada, bir de Alt Paleolitik tabakaları ve endüstrisi (çakmak taşından, kalkerden çıkarılmış güzel elbaltaları ve yonga aletler) ayrıca Alt Pleistosen'e ait çeşitli, zengin hayvan kalıntıları da tesbit edilmişti. Bu hususta bir haber yoktur. Olmadığından üzüntü duymuş değil, bilâkis böylesine bir yazıda geçmemesine sevinmişizdir. Dip Tarihçilerin içinden çıkamadığı karışık bir Jabrud araştırmasına ve stratigrafisine kesin yer verilmesine, saplı uçlarla ilgisi bulunan Perigordiyen'in ihmal edilmesine de akıl erdiremedik.

Okunuş sırasına göre, yalnız metin için yaptığımız eleştirmeye burada son veriyoruz. Yazının içinde üzerinde durulması gereken birçok noktalar bulunmaktadır. Bunlara ikinci eleştirme yazımızda dokunacağız. Biraz da bibliyografya listesini gözden geçirelim: Yazar hayli eser de okumuş görünüyor. Bunlar arasında benim de birkaç yazım gözüme ilişti. Yalnız, kaynak eserlerin numaralanmadığı anlaşılıyor. Orijinal çalışmalarda istifade edilen eserlerin numaralanması faydalı olur. Yapılmadığı taktirde kimin nesine dokunulduğu kapalı kalır. Toplayıcıların, mütercim bilginlerin eserlerinde, genel anlamda el kitaplarında bu tarz bibliyografya dizisine yer verilebilirse de orijinal konuların açıklanmasında numarasızlık bilim ve bildirim uygulamasına yaraşmaz...

Levhaların açıklanmasına gelince: Bunlar üzerinde fazla duramayacağız. Bunlardan I numaralı levhayı inceliyelim. Metnin ilk sahifesinde Belbaşı Kaya-sığmağı ağzının güneye açık olduğunu okumuştuk. Levhada gösterilen profilin yönü batı-doğu istikametindedir. Profilde sığmağın ağzı gayet belirli olduğundan tarif ve kesit yönlenmesinde birbirini tutmayan açıklamalar bulunmaktadır. Salık ve hasta çizgilerle yapılan bu tip krokilerle görüşler saptanamaz. II numaralı levhada Belbaşı Kaya-sığmağının kesiti bulunuyor. Kesit dolguya ait olduğundan levhaya verilen isimle ilgisi yoktur. Sığmağı tıkamış bulunduğu bildirilen kaya blokları zelzeleye bağlandığı halde kesitte görülen yatay tabakalar bu görüşü desteklememektedir. Tabakalar arasına konmuş bulunan çizgiler dolgunun

gerçek yapısı hakkında bir fikir veremiyor, bunlar bilimsel özel işaret olmaktan çok uzaktadırlar.

Metnin sonunda çerçevesiz ithaf yazısında iki defa tekrarlanan "Teşfik" kelimesine bakılırsa araştırmalara teşvikle değil şefkatle başlandığı anlaşılıyor.

Niteleme yolundan şişirilmiş, çevresi ve yurt buluşlarıyla karşılaştırılması yapılmamış, yöntemsiz yazıya güzel bir örnek!... Bu yazının merhum Ord. Prof. Dr. Muzaffer Şenyürek arkadaşımızın hatırasına ithaf edilmişinden büyük bir üzüntü duymuştum. Dr. Fikret Ozansoy'un içten gelen bilimsel armağan yazısını okuduktan sonra da erince kavuştum 4)..

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- 1 - İ. KILIÇ KÖKTEN: *Türk Arkeoloji Dergisi*, sayı X-I, s. 11, 12 (1960).
- 2 - İ. KILIÇ KÖKTEN: *DTCF. Dergisi*, cilt V, sayı 2, s. 223-236 (1947).
- 3 - İ. KILIÇ KÖKTEN: *Türk Arkeoloji Dergisi*, sayı VIII-2, s. 7-9, levha IV (1959).
- 4 - Dr. FIKRET OZANSOY: *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi*, No. 57, s. 116-125 (1961).